

DOI 10.51558/2490-3647.2026.11.1.167

UDK 81'373.7:81'25

Primljeno: 24. 02. 2026.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Ivana Jozić

OSVRT NA FRAZEMSKKE KONSTRUKCIJE U KNJIŽEVNIM PRIJEVODIMA: IZMEĐU KREATIVNOSTI I NUŽNOSTI*

U okviru konstrukcijske gramatike frazemske se konstrukcije promatraju kao strukture koje se sastoje od fiksnih i promjenjivih dijelova, imaju visoku razinu ekspresivnosti te se koriste u svakodnevnom jeziku. Rad nastoji odgovoriti na pitanje kako se takve konstrukcije prevode izvorno s njemačkog jezika na ciljni jezik te se bavi problematikom njihovih ekvivalenata u bosanskohercegovačkim i hrvatskim književnim prijevodima. Budući da književni prijevodi sami po sebi zahtijevaju izvrsne jezične i prevoditeljske kompetencije, a nerijetko uključuju i vlastite prevoditeljeve poetske i književne afinitete, i sami prevoditelji pri prijevodu frazemskih konstrukcija često balansiraju između načela nužne reprodukcije strukture i načela kreativnosti. U analitičkom dijelu rada prikazat će se primjeri prijevoda u odnosu na razinu njihove strukturno-semantičke prilagođenosti izvornoj frazemačkoj konstrukciji te protumačiti njihova eventualna odstupanja. Istraženi korpus potječe iz COST-ove akcije PhraConRep – „Višejezični repozitorij srednjoeuropskih i istočnoeuropskih jezika“ (CA22115), koju podupire COST (Europska suradnja u znanosti i tehnologiji), u kojemu se frazemske konstrukcije istražuju iz kontrastivne perspektive. U okviru projekta polazi se od njemačkog jezika kao izvornog, a odgovarajuće se konstrukcije ili prijedlozi prijevoda navode i analiziraju u ciljnim jezicima. Utvrđeni visoki postotak prijevoda sa strukturno-semantičkom ekvivalencijom može se objasniti tendencijom da prevoditelji nastoje ostati vjerni i strukturi i značenju zadane strukture te da u ciljnom jeziku traže ekvivalentne frazemske konstrukcije u ciljnim jezicima.

Ključne riječi: frazemske konstrukcije; književni prijevodi; njemački; bosanski; hrvatski

* Rad je prezentiran na Naučnoj konferenciji „Društvene i humanističke nauke pred izazovima 21. stoljeća“ koja je održana na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli 12. 12. 2025. godine.

1. UVOD

Rad se bavi problematikom prevođenja njemačkih frazemskih konstrukcija na bosanski i hrvatski jezik na temelju njihovih ekvivalenata iz književnih prijevoda. Budući da frazemske konstrukcije predstavljaju jezična sredstva koja se sastoje od fiksnih i varijabilnih jezičnih elemenata, često se koriste u svakodnevnom jeziku i raspolazu ekspresivnim potencijalom, namjera je rada usporediti strukturalno-semantičke ekvivalente s izvornim konstrukcijama te analizirati njihove eventualne odmake. Književni prijevodi općenito predstavljaju pouzdan korpus za kontrastivna istraživanja, pa tako i za kontrastivna istraživanja frazemskih konstrukcija, jer s jedne strane zahtijevaju izvrsne jezične kompetencije prevoditelja, a s druge jezičnu kreativnost i prilagodljivost ciljne konstrukcije s obzirom na jezična sredstva ciljnog jezika.

U radu¹ će se prvo u okviru lingvističke podloge predstaviti i objasniti frazemske konstrukcije, a nakon toga protumačiti problematika književnog prevođenja. U okviru analitičkog dijela predstaviti će se rezultati kontrastivnog istraživanja te ukazati na uočene prilagodbe.

2. FRAZEMSKE KONSTRUKCIJE

Pojam *frazemske konstrukcije* u zadnje vrijeme zaokuplja pozornost lingvista koji se bave konstrukcijskom gramatikom, u okviru koje se promatraju kao naučene sveze oblika i semantičke te diskurzivne funkcije, uključujući morfeme ili riječi, idiome, djelomice leksički popunjene te potpuno općenite frazemske strukture (Goldberg 2006)². Deppermann (2006) navodi da im se na temelju parametra produktivnosti i leksičke zasićenosti konstituenti dodjeljuje srednja pozicija između potpuno specificiranih konstrukcija (kao što su frazemi) i leksički nespecificiranih konstrukcija poput onih gramatičkih. Frazemske konstrukcije imaju i leksičko značenje. Dobrovol'skij (2011: 114) navodi „da su određena mjesta u njihovoj sintaktičkoj strukturi leksički popunjena, dok druga predstavljaju mjesta (slotove) koja se moraju popuniti,

1 Rad je nastao u okviru međunarodnog istraživačkog projekta COST Actions CA 22115 koji se bavi kontrastivnim istraživanjima. U okviru projekta izrađuje se repozitorij PhraConRep – „Višejezični repozitorij srednjoeuropskih i istočnoeuropskih jezika“ koji se bavi frazemskim konstrukcijama na kontrastivnoj osnovi, pri čemu se te konstrukcije u njemačkome jeziku uzimaju kao polazne, a odgovarajuće konstrukcije odnosno prijevodni prijedlozi nude se i analiziraju u ciljnim jezicima. Kao ciljni jezici pojavljuju se: ruski, češki, slovački, poljski, bosanski, hrvatski, srpski, crnogorski, slovenski, mađarski, albanski, turski, bugarski, ukrajinski.

2 Prema Mellado Blanco (2019) na njemačkom se govornom području zadnja dva desetljeća primjećuje značajan porast interesa za konstrukcijsku gramatiku, a zadnjih godina i u romanskim jezicima, rezultat čega je niz znanstvenih radova iz ovog područja.

pri čemu je njihova popuna leksički slobodna i podliježe samo određenim semantičkim restrikcijama³ te ih stoga možemo promatrati kao višerječne sintaktičke spojeve. Neke od jednostavnijih frazemskih konstrukcija su pr. *iz godine u godinu, jednom učitelj uvijek učitelj*, koje se mogu prikazati kao *iz X u X, jednom X, uvijek X*. U ova dva primjera X predstavlja varijabilni leksički element koji je ovisan o sintaktičko-semantičkim pravilima jezika, a koja dozvoljavaju popunjavanje otvorenih mjesta (slotova). Stoga se frazemske konstrukcije i mogu najjednostavnije definirati kao šablone oblika i značenja koje se sastoje od leksički fiksnih elemenata (sidrišta) te jednog ili više praznih mjesta (usp. Mellado Blanco, Mollica & Schafroth 2022; Pavlova & Alekseyeva 2022; Pavlova 2024). Sidrišta se mogu sastojati od jedne ili više riječi (pr. *nitko drugi do/nego X*), dok prazno mjesto (slot) popunjava varijabilni leksički element. Koje vrste riječi mogu popuniti prazno mjesto te koji su to leksički i gramatički čimbenici koji to određuju specifični su za svaki jezik (Schlund & Pavlova 2024).

3. KNJIŽEVNO PREVOĐENJE, PREVOĐENJE FRAZEMA I PREVOĐENJE FRAZEMSKIH KONSTRUKCIJA

Književno se prevođenje može definirati kao proces u kojemu se tekstovi koji se klasificiraju kao književni prenose iz polaznog jezika u ciljni. Književni se tekstovi odlikuju kreativnim oblikovanjem koje uključuje posebna stilska obilježja poput ritma, zvučnosti, kreativnih formi, metafora i odstupanja od jezičnih normi. Zbog tih posebnih obilježja književno prevođenje nadilazi puko prevođenje te postaje kreativan čin, što ga čini oblikom umjetnosti (Kotb 2025). Nadalje, književno se prevođenje može promatrati i kao dinamičan i promjenjiv proces, tim više što su mogućnosti tumačenja književnih djela složene te uvjetovane sociokulturnim i vremenskim kontekstom. Podložno je i promjenama okolnosti koje utječu na prijevod, a prevoditelj mora uočiti sve te promjene da bi ih mogao uzeti u obzir pri svojim odlukama (Bereza 2013). Stoga književni prijevodi zahtijevaju ne samo visoku jezičnu kompetenciju ulaznog i izlaznog jezika, nego i kreativna rješenja, što osobito dolazi do izražaja kada ne postoji standardno prijevodno rješenje poput ekvivalenta ili konteksta (Schreiber 2023). U fokusu samog procesa književnog prevođenja nalaze se književni prevoditelji sa svojim izvrsnim jezičnim i prevoditeljskim kompetencijama te

3 Citat na izvorniku glasi „wobei bestimmte Positionen in ihrer syntaktischen Struktur lexikalisch besetzt sind, während andere Slots darstellen, die gefüllt werden müssen, indem ihre Besetzung lexikalisch frei ist und nur bestimmten semantischen Restriktionen unterliegt“. Prijevod na hrvatski I. J.

vlastitim poetskim i književnim afinitetima, suočeni s nužnim balansiranjem između načela kreativnosti i načela nužne reprodukcije strukture.

3.1. Prevođenje frazema

Budući da prijevod frazemskih konstrukcija ima dodirnih točaka⁴ s prijevodom frazema, prvo ćemo se osvrnuti na proces prevođenja frazema, a nakon toga posvetiti prevođenju frazemskih konstrukcija.

Što se tiče prevođenja frazema, prihvatljiv je stav da se „frazeme kao relativno kompaktne i stabilne cjeline može analizirati kao izdvojene i samostalne jedinice prevođenja, ali se ekvivalentnost frazema originala i prijevoda mora promatrati u širem, semantičko-stilskom kontekstu“ (Tanović 2000: 81). Pavlović (2015) navodi da se frazemi ne mogu prevoditi doslovno, nego da se mora pronaći odgovarajući ekvivalent. U slučaju da u ciljnom jeziku ne postoji ekvivalent frazema, prevoditelj mora pronaći rješenje koje odgovara kontekstu i izrazu određenog teksta. Na raspolaganju mu stoje tri mogućnosti: 1. potpuna ekvivalencija, kada se poklapa značenje kao cjeline i značenje sastavnica, pri čemu sve sastavnice mogu biti jednake (pr. *zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen* → *ubiti dvije muhe jednim udarcem*); 2. djelomična ekvivalencija, kada u ciljnom jeziku ne postoji frazem slične forme i sadržaja, ali postoji frazem sličnog značenja koji je sastavljen od drukčijih riječi nego izvorni frazem (pr. *etwas im Hinterkopf haben* → *imati nešto na umu*); 3. nulta ekvivalencija, odnosno nepostojanje značenjske inačice frazema iz jezika izvornika (pr. *Schwein haben* → *imati sreće*), pri čemu se najčešće radi o kulturološkim posebnostima jezika izvornika za koji ne postoji izraz u ciljnom jeziku (ebd.). Prema Iviru (1984) postoje tri načina prevođenja ovakvih frazema. Prvi način je da se frazem doslovno prevede na ciljni jezik pri čemu govornicima tog jezika neće djelovati kao frazem, ali se može dogoditi da se višestrukim ponavljanjem ustalji u tom jeziku. Druga je mogućnost da se takvi frazemi umjesto frazemom prevedu opisno da bi se što bolje prenio sadržaj, a čitatelj ciljnog jezika izgubi osjećaj frazema i poslovičnosti, dok je treća mogućnost da se prevede poslovicom ili izrekom bliskog značenja da bi se očuvao i osjećaj frazema i poslovičnosti.

4 Prema Tayloru (2014) frazemske su konstrukcije produktivne jer sadrže mjesta (slotove) koja se mogu popuniti nizom elemenata s odgovarajućim semantičkim i sintaktičkim obilježjima; imaju idiomatski status jer se njihova svojstva ne mogu u potpunosti predvidjeti iz drugih činjenica o jeziku (niti iz općih svojstava ljudske jezične sposobnosti) i moraju se naučiti; upravo isti mehanizmi učenja i usvajanja nekog jezika mogu osigurati i usvajanje ovakvih struktura — tim više što su u osnovi lakše usvojive jer podliježu znatno manjem broju idiosinkratičnih i jezično specifičnih ograničenja.

3.2. Prevođenje frazemskih konstrukcija

Za razliku od frazema na koje se mogu primijeniti gore navedeni kriteriji, frazemske konstrukcije zahtijevanju nešto modificiraniji pristup. Njihovo prevođenje predstavlja za translatologiju poseban izazov, jer su i one, poput frazema, često kulturološki obilježene i ne raspolažu izravnim ekvivalentima u ciljnom jeziku (Kristo i Bushi 2025). Prevoditelji stoga posežu za različitim rješenjima – od potpune ekvivalencije preko funkcionalne adaptacije do modulacije ili kompenzacije (usp. House 2015; Nord 1997). No frazemske konstrukcije zbog svoje strukturno-semantičke posebnosti zahtijevaju drukčiji pristup. Budući da se radi o frazemskim konstrukcijama koje se sastoje od zadanih, fiksnih leksičkih elemenata te otvorenih, varijabilnih mjesta, prijevod takvih struktura nužno ovisi o kontekstu i konkretnoj komunikacijskoj situaciji. U procesu prevođenja prevoditelji će stoga, u pravilu, posegnuti za onom frazemskom konstrukcijom u ciljnom jeziku koja pokazuje visoki stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije, odnosno za konstrukcijom u kojoj se u najvećoj mjeri podudaraju značenje, funkcija i struktura izvornoga frazema, pod uvjetom da takva konstrukcija u ciljnom jeziku postoji. U slučajevima kada potpuna podudarnost nije ostvariva, odabire se prijevodno rješenje nižeg stupnja strukturno-semantičke ekvivalencije, pri čemu se zadržava temeljna semantička komponenta izvornoga frazema, ali dolazi do odstupanja u strukturi, leksičkom sastavu ili stupnju frazeologiziranosti. Ako pak u ciljnom jeziku ne postoji odgovarajuća frazemska konstrukcija koja bi mogla ostvariti navedene razine ekvivalencije, prevoditelji se odlučuju za nefrazeološku ekvivalenciju, pri čemu se značenje izvornoga frazema prenosi nefrazemskim sredstvima, najčešće opisnim ili parafraznim konstrukcijama, s ciljem očuvanja komunikacijske funkcije i semantičkog sadržaja izvornoga izraza⁵. U

5 Termin *visoki stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije*, *niži stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije* i *nefrazeološka ekvivalencija* uvedeni su i predstavljeni u radu *Zu Übersetzungen von Phrasemkonstruktionen in Michael Endes Jugendroman „Momo“* (Jozic, Mešić, Hrustić 2026). Razlog je činjenica da se klasična podjela koju primjenjuju leksikolozi u kontrastivnim istraživanjima na potpunu, djelomičnu i nultu ekvivalenciju prema Katinasu (2013) pokazuje nedostatnom. Potpuna se ekvivalencija u praksi rijetko pojavljuje, a nulta je jedva moguća, jer kontrastirane strukture u pravilu raspolažu barem jednim zajedničkim semantičkim obilježjem. U tom bi slučaju djelomična ekvivalencija obuhvaćala vrlo širok raspon od 1 do 99%, što bi moglo dovesti do dodatnih nepreciznosti u sinkronoj usporedbi jezika. Nadalje, u stručnoj literaturi (usp. Sterneman i dr. 1983; Krohn 1994; Laskowski 2003) prevladava stajalište da ekvivalencija ne znači potpunu istovjetnost, nego prije djelomičnu jednakost koja se može stupnjevati, pri čemu se u takvim analizama kao dominantna veličina smatra semantička ekvivalencija (Stypa 2015). Stoga se na temelju ovoga gledišta, proširenog pretpostavkom strukturno-semantičke ekvivalencije, u navedenom radu ponudila nova terminologija, pri čemu se značenje povezano s oblikom izvornih frazemskih konstrukcija uzima kao polazište za utvrđivanje odgovarajućih frazemskih konstrukcija u ciljnom jeziku.

literaturi se navodi da su u takvim slučajevima mogući i prijevodi koji se sastoje od samo jedne riječi (Dobrovol'skij 2014).

4. ANALITIČKI DIO

U ovome će se dijelu rada predstaviti korpus, cilj istraživanja, istraživačka pitanja te rezultati provedene kontrastivne analize kvantitativnom i kvalitativnom metodom. Pored analize razina strukturno-semantičke prilagođenosti prijevodnog ekvivalenta izvornoj frazemaškoj konstrukciji posebna će se pozornost obratiti na ekspresivno-stilistička obilježja frazemskih konstrukcija upravo zbog odabranog korpusa književnih prijevoda.

4.1. Korpus

Korpus za ovo istraživanje potječe iz jednog dijela već spomenutog repozitorija Phra-ConRep, a sastoji se od primjera književnih prijevoda iz korpusa za bosanski i hrvatski jezik. Za 8 frazemskih konstrukcija pronađeno je 13 primjera u bosanskom i 22 primjera u hrvatskom korpusu. Radi se o prijevodima frazemskih konstrukcija iz njemačkih književnih djela za koje postoje prijevodi na bosanski i hrvatski jezik i koji kao unosi postoje u spomenutom repozitoriju⁶. U analitičkom dijelu nećemo navoditi ime prevoditelja – a radi se o izvrsnim stručnjacima – jer je u fokusu istraživanja prijevodni ekvivalent, a ne stil pojedinog prevoditelja⁷.

4.2. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Budući da se u okviru projekta između ostalog radi s paralelnim korpusima, traže odgovarajući ekvivalenti u ciljnim jezicima te nastoji opisati što više ekvivalenata frazemskih konstrukcija u ciljnim jezicima na temelju pronađenog korpusa, cilj je i

6 Budući da projekt traje do 2027. godine, repozitorij se kontinuirano nadopunjuje primjerima prijevoda frazemskih konstrukcija iz njemačkog jezika na ciljne jezike. Korpus za ovo istraživanje izdvojen je iz dijela repozitorija koji obuhvaća prvih 50 frazemskih konstrukcija, zadanih u prvoj fazi istraživanja. Od navedenoga skupa u obzir su uzete samo one frazemske konstrukcije za koje postoje objavljeni književni prijevodi na bosanski i hrvatski jezik. Na temelju toga kriterija identificirano je osam frazemskih konstrukcija pronađenih u 35 primjera koji su uključeni u analizu u ovome radu. Ograničen broj primjera rezultat je ponajprije nedostupnosti elektroničkih izdanja književnih djela, što onemogućuje sustavno i automatizirano pretraživanje korpusa te je uvjetovalo oslanjanje na ručne unose dostupnih tiskanih izdanja.

Osim književnih prijevoda u repozitoriju su dostupni i primjeri prijevoda iz različitih korpusno utemeljenih izvora, poput rječnika ili tekstnih korpusa.

7 Točnost prijevoda provjeravala se u rječničkim izvorima koji su navedeni u popisu literature.

ovoga rada doprinijeti toj namjeri i provesti istraživanje koje se temelji na dva istraživačka pitanja:

1. Koje se razine prijevodne ekvivalencije ostvaruju u prijevodu frazemskih konstrukcija s njemačkoga na ciljni jezik?
2. U kojoj se mjeri prijevodni ekvivalenti mogu približiti frazemskim konstrukcijama u ciljnom jeziku te kojim se prijevodnim postupcima to postiže?

Pod prvim će se istraživačkim pitanjem analizirati razina ekvivalencije prema navedenim kriterijima koji su objašnjeni u poglavlju 3.2. Drugo će se istraživačko pitanje usmjeriti prema eventualnim prijedlozima koji su još bliže izvornoj frazemaškoj konstrukciji od ponuđenog prijevoda s osobitim osvrtom na njihovu ekspresivno-stilističku markiranost.

4.3. Analitički dio

Prije nego što se predstave rezultati analize, potrebno je navesti koje su se frazemske konstrukcije iz navedenog dijela repozitorija PhraConRep izdvojile te s koliko su primjera zastupljene u prijevodima na bosanski i hrvatski jezik. Sljedeća tablica prikazuje polazne frazemske konstrukcije onako kako su označene u repozitoriju, i to prvo lema, odnosno leksikografska natuknica (pr. *N'um N'*), a nakon leme varijante (pr. *ein(e) N um den/das/die andere(n)*), pri čemu treba naglasiti da neke frazemske konstrukcije imaju više varijanata. U repozitoriju se koriste simboli za određene lingvističke pojmove, a u tablici se pojavljuju sljedeći: X je varijabilni leksički element, ovisan o gramatici polaznog i ciljnog jezika, N je imenica, DepCl stoji za zavisnu rečenicu. Osim toga, tablica kvantitativno prikazuje kako su se prevodile pojedine frazemske konstrukcije, odnosno ima li prijevodni ekvivalent visoki ili niži stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije ili je preveden nefrazeološki.

Tablica 1: Kvantitativni prikaz analiziranih frazemskih konstrukcija i vrsta prijevodnog ekvivalenta

Polazna frazemska konstrukcija	Prijevod na bosanski		Prijevod na hrvatski	
<lemma> N' um N' <variants> ein(e) N um den/das/ die andere(n)	5		5	
	visoki stupanj	5	visoki stupanj	5
	niži stupanj	0	niži stupanj	0
	nefrazeeološka ekvivalencija	0	nefrazeeološka ekvivalencija	0
<lemma> X wie kein anderer/wie kein anderes/wie keine andere [N] <variants 1> X wie kein anderer/wie kein anderes/wie keine andere [N] <variants 2> X wie kein zweiter/keine zweite [N]	1		-	
	visoki stupanj	1		
	niži stupanj	0		
	nefrazeeološka ekvivalencija	0		
<lemma> [und] wenn [schon/nicht] X'/DepCl, dann X"/Cl <variants> [und/aber/doch/oder] wenn [schon/nicht], dann X"/Cl	1		3	
	visoki stupanj	0	visoki stupanj	1
	niži stupanj	0	niži stupanj	2
	nefrazeeološka ekvivalencija	1	nefrazeeološka ekvivalencija	0
<lemma> nicht dass X, [aber/doch/im Gegenteil] ...	2		3	
	visoki stupanj	2	visoki stupanj	1
	niži stupanj	0	niži stupanj	2
	nefrazeeološka ekvivalencija	0	nefrazeeološka ekvivalencija	0
<lemma> kein anderer/keine andere/kein anderes als N <variants> niemand anderes/anders als N	1		3	
	visoki stupanj	0	visoki stupanj	3
	niži stupanj	1	niži stupanj	0
	nefrazeeološka ekvivalencija	0	nefrazeeološka ekvivalencija	0
<lemma> noch lange nicht X / kein[e] N <variants name 1> [noch] längst nicht X / kein[e] N <variants name 2> etw. heißt noch lange nicht, dass DepCl	1		1	
	visoki stupanj	1	visoki stupanj	0
	niži stupanj	0	niži stupanj	1
	nefrazeeološka ekvivalencija	0	nefrazeeološka ekvivalencija	0
<lemma> Pronpers nom/N'nom und dein(e)/sein(e)/ihr(e)/euer(eure)... N"nom <variants 1> Pronpers nom/N'nom [schon wieder/immer] mit deinem/seinem/deiner/seiner/seinen/ihrem... N"nom <variants 2> Pronpers nom/N'nom mit deinem/seinem/deiner/seiner/seinen/ihrem... N"nom [schon wieder?!]	1		2	
	visoki stupanj	1	visoki stupanj	2
	niži stupanj	0	niži stupanj	0
	nefrazeeološka ekvivalencija	0	nefrazeeološka ekvivalencija	0
<lemma> es sei denn, [dass] X'/DepCl	1		5	
	visoki stupanj	0	visoki stupanj	0
	niži stupanj	0	niži stupanj	0
	nefrazeeološka ekvivalencija	1	nefrazeeološka ekvivalencija	5

Ukupno je za navedenih 8 frazemskih konstrukcija pronađeno 35 prijevoda, odnosno 13 primjera u bosanskom te 22 primjera u hrvatskom jeziku. Prema stupnju strukturno-semantičke ekvivalencije prijevoda ekvivalenti su kvantitativno kategorizirani kao što je prikazano u sljedećoj tablici.

Tablica 2: Kvantitativni prikaz korpusa prema stupnju strukturno-semantičke ekvivalencije

Visoki stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije	Niži stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije	Nefrazeološka ekvivalencija
Bos.10	Bos.1	Bos.2
Hrv. 12	Hrv.5	Hrv. 5

Slijedi kvalitativna analiza odabranih primjera prema navedenoj kategorizaciji.

4.3.1. Visoki stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije

Kao što je razvidno iz obje tablice, najviše je primjera u ciljne jezike prevedeno frazemskim konstrukcijama koje imaju visoki stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije. Razlike u prijedlogu kod nekih frazemskih konstrukcija mogu biti primjerice uvjetovane rekcijom u ciljnim jezicima i zanemarive su kada se utvrđuje stupanj prijevodne ekvivalencije. Najviše ekvivalenata zabilježeno je kod konstrukcije *N'um N'* koja se najčešće prevodi kao *N'za N'za* vremenske oznake, a *N'po N'* za mjesne, 5 u bosanskom dijelu te 5 u hrvatskom dijelu korpusa, s time da je primijećen i jedan pogrešan prijevod.

1 Er wusste nun, daß in den Gassen der Judenstadt ein Sünder lebte, der in seiner Verborgenheit immer wieder von neuem frevelte, *Tag um Tag*. (Leo Perutz, *Nachts unter der steinernen Brücke*)

(1a) On je sada znao da u sokacima Jevrejske četvrti živi jedan grješnik koji se u svojoj skrivenosti uvijek iznova ogrješuje, *dan za danom*. (primjer iz bosanskog dijela korpusa)

2 Die anderen konnten bloß darauf warten, erwachsen zu werden, *Jahr um Jahr*. (Cornelia Funke, *Herr der Diebe*)

(2a) Drugi su samo mogli čekati da odrastu, čekati *godinu za godinom*. (primjer iz hrvatskog dijela korpusa)

Kod vremenskih oznaka postoji još jedna varijanta iz *N' u N'*.

3 *Jahr um Jahr* schleppte Kiki sich mit den Mitbringseln aus fernen Ländern ab. (Monika Peetz, *Die Dienstagsfrauen*)

(3a) *Iz godine u godinu* Kiki je muku mučila sa suvenirima koje je sa sobom dotečila iz dalekih zemalja. (primjer iz hrvatskog dijela korpusa)

Kod označavanja mjesnih odnosa frazemskom konstrukcijom koristi se varijanta *N' po N'*.

4 Und er schob den Flößer, der immer wieder stehen blieb in der Hoffnung, doch noch wenigstens ein Stückchen seines Sonntagsrucks auf das Bild zu bekommen, *Schritt um Schritt* zur Türe und hinaus. (Leo Perutz, *Nachts unter der steinernen Brücke*)

(4a) I on je već gurao splavara, koji se svako malo zaustavljao u nadi da će na slici vidjeti barem komadić svog svečanog ruha, pomjerajući ga *korak po korak* ka vratima i izguravši ga napolje. (primjer iz bosanskog dijela korpusa)

U hrvatskom korpusu primijećen je i jedan pogrešan prijevod ove frazemske konstrukcije.

5 Eine amerikanische Krankenschwester muss nicht *Tag um Tag* diese von entsetzenerregenden Wunden und Brandnarben entstellten Körper und Gesichter sehen. (Karl Bruckner, *Sadako will leben*)

(5a) Američka sestra bolničarka ne mora *dan na dan* gledati ta tijela i lica nagrađena ranama, ožiljcima od vatre što pobuđuju užas.

Točan bi prijevod bio *dan za danom* ili *iz dana u dan*.

Sljedeća frazemska konstrukcija po produktivnosti je *Pronpers nom/N'nom und dein(e)/sein(e)/ihr(e)/euer(eure)... N''nom* (kao varijanta *Pronpers nom/N'nom mit deinem/seinem/deiner/seiner/seinen/ihrem... N''nom*) koja je na ciljne jezike preveđena odgovarajućom frazemskom konstrukcijom. Važno je naglasiti da ova frazemska konstrukcija ima funkciju izražavanja ogorčenosti, podsmijeha ili nedostatka poštovanja, što se odražava i u prijevodima. Od ukupno 3 pronađena primjera, 1 potječe iz bosanskog dijela korpusa, a 2 iz hrvatskog.

6 *Du mit deiner Theorie!* Selbst wenn sie stimmt, was soll das! (Daniel Kehlmann, *Mahlers Zeit*)

(6a) *Ti i tvoja teorija!* Čak i da je tačna, čemu sve to?!

Premda se prevoditelj odlučio za varijantu s rekcijским odmakom od izvornika, moguć je i prijevod *Ti sa svojom teorijom*, što bi predstavljalo prijevod vrlo blizak nje-mačkoj frazemaškoj konstrukciji. U hrvatskom dijelu korpusa nalazimo obje varijante:

7 “*Du immer mit deinen Wissenschaftlern!*” rief Franco. (Michael Ende, *Momo*)

(7a) Uvijek *ti sa svojim znanstvenicima!* Povika Franco.

8 *Du und deine Geschichten!* (Cornelia Funke, *Tintenblut*)

(8a) *Ti i tvoje priče.*

4.3.1. Niži stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije

Ukupno je u istraženom korpusu pronađeno 6 primjera za niži stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije. Frazemska konstrukcija *kein anderer/keine andere/kein anderes als N* s varijantom *niemand anderes/anders als N* zastupljena je s hrvatskom dijelu korpusa s 3 primjera za visoki stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije te s jednim primjerom u bosanskom dijelu koji ima niži stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije:

9 ... und die Konsulin sah, abgesehen von dem Besuche dieses oder jenes Geistlichen, *keine anderen Gäste* mehr um sich, *als* am Donnerstag *die Glieder ihrer Familie*. (Thomas Mann, *Buddenbrooks*)

(9a) ... i, izuzev pokoje posete kakvog duhovnog lica, konzulki *niko nije do-lazio u goste sem članovi porodice* četvrtkom.

Prvi je dio frazemske konstrukcije preveden zamjenicom *niko* umjesto mogućeg ekvivalenta *nikakvi drugi gosti*, odnosno gore navedenom varijantom. Drugi je dio većim dijelom ostao strukturno i semantički ekvivalentan – u prijevodu nedostaje posvojna zamjenica kao član, a glasio bi *sem članovi njene porodice*. Mogući razlog za varijantnu modifikaciju – koja je prevoditelju očito bila poznata i semantički prihvatljiva – mogla bi biti činjenica da se radi o prijevodu najpoznatijeg romana Thomasa Manna, djela vrhunske umjetnosti riječi, te da se modifikacijom postiže veća ekspresivno-stilistička vrijednost iskaza.

Sljedeći primjer za ovaj tip ekvivalencije je frazemska *konstrukcija noch lange nicht X / kein[e] N*, zastupljena u bosanskom dijelu korpusa s visokim stupnjem strukturno-semantičke ekvivalencije, a u hrvatskom s nižim:

10 Das Mögliche und das Wahrscheinliche sind nicht dasselbe; *das Mögliche braucht noch lange nicht das Wahrscheinliche zu sein*. Wir müssen deshalb den Wahrscheinlichkeitsgrad unserer Thesen untersuchen. (Friedrich Dürrenmatt, *Der Verdacht*).

(10a) Moguće i vjerojatno nije jedno te isto, *daleko od toga da moguće mora biti i vjerojatno*. Stoga moramo ispitati vjerojatnost naših teza.

Prijevod visokog stupnja glasio bi *Moguće ne mora nužno biti i vjerojatno*, no zanimljivo je da se prevoditelj odlučio za prijevod jednom drugom frazemsom konstrukcijom. *Daleko od toga da _ DepCI* je semantički potpuno prihvatljiv ekvivalent, ekspresivan je, a i stilski čak bolje odgovara ciljnom jeziku od izvorne frazemske konstrukcije. Strukturno gledano, prijevod (9a) je zavisnosložena rečenica u kojoj je sidrište *noch lange nicht* prevedeno eliptičnom strukturom, a varijabilni leksički element *X* je subjektna zavisnosložena rečenica.

Frazemska konstrukcija *nicht dass X, [aber/doch/im Gegenteil]* ...u hrvatskom dijelu korpusa pokazuje obilježja navedene kategorije u dva slučaja, no jedan primjer zavrjeđuje posebnu pozornost:

11 *Nicht daß Hanna und ich nach dem ersten Tag der Osterferien nicht mehr glücklich gewesen wären*. Wir waren nie glücklicher als in jenen Aprilwochen. (Bernhard Schlink, *Der Vorleser*)

(11a) *Dakako da smo Hanna i ja nakon tog prvog dana Uskrasnih blagdana i dalje bili sretni*. Zapravo, nikad nisam bio sretniji no tih tjedana u travnju.

Za razliku od dvije negacije u izvorniku, koje su zapravo opisna potvrdnost, hrvatski prijevod ima oblik potvrdne rečenice, pa se već po strukturi odmiče od izvornika, premda bi bio moguć i prijevod frazemsom konstrukcijom u ciljnom jeziku (*Nije da Hanna i ja nakon tog prvog dana Uskrasnih blagdana nismo i dalje bili sretni*). Ni semantički prijevod ne odgovara potpuno funkcijama ove frazemske konstrukcije: anticipacija, priznanje, prethodno upozorenje. Prijevod (9a) sugerira potvrdnu i neupitnost sadržaja, kontinuitet i stabilnost narativa, pojačan drugom rečenicom i prilogom *dakako* kojeg nema u njemačkom izvorniku, dok tek manjim dijelom sugerira anticipaciju. Stoga se ovakav ekvivalent može promatrati kao granični slučaj

između niskog stupnja strukturno-semantičke ekvivalencije i nefrazeološke ekvivalencije.

4.3.1. Nefrazeološka ekvivalencija

Za prevoditelje su zasigurno najizazovniji prijevodi onih jezičnih struktura za koje u ciljnom jeziku ne postoji ekvivalent. Ni frazemske konstrukcije nisu izuzetak: u korpusu je zabilježeno ukupno 7 takvih primjera, od čega je jedan za *[und] wenn [schon/nicht] X'/DepCl, dann X''/Cl*, a 6 za *es sei denn, [dass] X/DepCl*, i to jedan primjer u bosanskom te 5 u hrvatskom dijelu. Zadnja konstrukcija ne postoji kao ekvivalent ni u jednom ciljnom jeziku, a funkcija joj je ograđivanje, iznimka ili ograničavajući uvjet.

12 „Ich lasse dich nicht zurück in die Wahrheit und in die Ewigkeit“, sagte der hohe Rabbi, „und du mußt von neuem beginnen das irdische Leben, *es sei denn, daß* du mir Antwort gibst auf meine Frage“. (Leo Perutz, *Nachts unter der steinerene Brücke*)

(12a) - Neću te pustiti natrag u istinu i u vječnost! - reče veliki rabin. - Morat ćeš iznova započeti zemaljski život, *osim ako* mi daš odgovor na moje pitanje. (primjer iz bosanskog korpusa)

13 „Für uns nicht“, antwortete sie und ihre Stimme war nicht mehr sanft, sondern hart und klar wie ein Diamant, „aber auch für ihn nicht - *es sei denn*, er rettet uns alle.“ (Michael Ende, *Die unendliche Geschichte*)

(13a) „Za nas nema“, odgovori mu ona a glas joj ne bijaše više blag nego tvrd i jasan kao dijamant, „ali neće biti ni za njega... *osim ako* nas ne spasi.“ (primjer iz hrvatskog korpusa)

Kao što se vidi iz prijevoda, izvorna se frazemska konstrukcija prevodi subjunktorom *osim ako* koji uvodi restriktivnu zavisnosloženu rečenicu. U prijevodima su zabilježeni jedan potvrdni (u bosanskom) i 5 niječnih glagolskih oblika (u hrvatskom), što ne utječe na značenje. Međutim, po samoj strukturi potvrdni bi oblik bio bliži njemačkom izvorniku. U njemačkome je značenje iznimke već leksički kodirano u samoj frazemačkoj konstrukciji te se glagol u rečenici ne negira, dok se u ciljnim jezicima često gramatikalizira negacijom u zavisnosloženoj rečenici, no mogući su i prijevodi bez negacije.

Za frazemsku konstrukciju [*und*] *wenn* [*schon/nicht*] *X'/DepCl*, *dann X''/Cl* pronađen je jedan primjer u bosanskom dijelu korpusa:

14 [Die anderen Leute im Haus wußten nur, daß er jetzt drüben in den großen Neubauvierteln auf der anderen Seite der Stadt arbeite undeine Menge Geld verdiene.] Er käme jetzt nur noch selten nach Hause und *wenn, dann* meistens sehr spät. (Michael Ende, *Momo*)

(14a) [Drugi ljudi u kući znali su samo da on radi na novogradnjama, u velikim četvrtima nadrugoj strani grada i da zarađuje mnogo novca.] Da samo rijetko navraća kući, *i to* veoma kasno.

Premda bi se ova frazemska konstrukcija mogla prevesti i ekvivalentom visokog stupnja – ...*a i ako dođe, onda veoma kasno* – prevoditelj se odlučio za nefrazeološku ekvivalenciju koja je potpuno funkcionalna i kontekstualno odgovarajuća. Prijevod je po strukturi eliptična zavisnosložena rečenica, a dio je neupravnog govora koji se u njemačkom označava konjunktivom, što u ciljnom jeziku nije slučaj te se za opravdan odabir nefrazeološkog ekvivalenta mora uzeti u obzir cijeli kontekst. Ipak, ekvivalent visokog stupnja strukturno-semantičke ekvivalencije imao bi puno veći ekspresivno-stilski potencijal od nefrazeološke varijante.

5. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Rad se bavio prijevodima odabranih frazemskih konstrukcija u književnim djelima prevedenim s njemačkoga na hrvatski i bosanski jezik. Korpus potječe iz višejezičnog repozitorija COST-ovog projekta PhraConRep – „Višejezični repozitorij srednjoeuropskih i istočnoeuropskih jezika“ (CA22115). Fokus u analitičkom dijelu bio je istražiti kojim su stupnjem strukturno-semantičke ekvivalencije prevedene frazemske konstrukcije s njemačkog na ciljne jezike, čime se dao odgovor na prvo istraživačko pitanje. Od ukupno 35 primjera pronađenih za 8 frazemskih konstrukcija 13 (37,14%) potječe iz bosanskog dijela korpusa, a 22 (62,85%) iz hrvatskog. Veća zastupljenost primjera u hrvatskom dijelu korpusa vjerojatno je povezana s povoljnijim uvjetima za prevoditeljsku produkciju. Što se tiče prijevodne ekvivalencije, ukupno su čak 22 (62,85%) primjera prevedena visokim stupnjem strukturno-semantičke ekvivalencije, od čega 10 (45,45%) primjera potječe iz bosanskog, a 12 (54,54%) iz hrvatskog dijela korpusa. Ovakav visoki postotak može se objasniti tendencijom da prevoditelji nastoje ostati vjerni i strukturi i značenju zadane strukture te da u ciljnom jeziku, ovdje

u slučaju prijevoda frazemskih konstrukcija, traže ekvivalentne frazemske konstrukcije u ciljnim jezicima. Niži stupanj strukturno-semantičke ekvivalencije zabilježen je kod 6 primjera (17,14%), od čega 1 (16,66%) u bosanskom te 5 (83,33%) u hrvatskom dijelu korpusa, dok su nefrazeološki prijevodi zastupljeni s ukupno 7 (20,00%) primjera, odnosno s 2 (28,57%) primjera u bosanskom i s 5 (71%) primjera u hrvatskom dijelu korpusa. Što se tiče drugog istraživačkog pitanja, analiza pokazuje da prevoditelji često moraju balansirati između načela nužne reprodukcije strukture i načela kreativnosti, odnosno kontekstno i stilski uvjetovane modifikacije, i to onda kada ne postoje prijevodne mogućnosti visokog stupnja strukturno-semantičke ekvivalencije. Iako raspolazu izvrsnim jezičnim i prevoditeljskim kompetencijama, i dalje su ponekad suočeni s izazovima, osobito kada u ciljnom jeziku nije lako pronaći strukturno-semantički ekvivalent.

LITERATURA

1. Bereza, Dorota Karolina (2013), *Die Neuübersetzung: Eine Hinführung zur Dynamik literarischer Translationskultur*, Frank & Timme, Berlin
2. Deppermann, Arnulf (2006), "Construction Grammar – eine Grammatik für die Interaktion?", u: Arnulf Deppermann, Reinhard Fiehler, Thomas Spranz-Fogasy (ur.), *Grammatik und Interaktion*, Verlag für Gesprächsforschung, Radolfzell, 43–66.
3. Dobrovol'skij, Dmitrij (2011), "Phraseologie und Konstruktionsgrammatik", u: Alexander Lasch, Alexander Ziem (ur.), *Konstruktionsgrammatik III. Aktuelle Fragen und Lösungsansätze*, Stauffenburg, Tübingen, 111–130.
4. Dobrovol'skij, Dmitrij (2014), "Idiome in der Übersetzung und im zweisprachigen Wörterbuch", u: Carmen Mellado Blanco (ur.), *Kontrastive Phraseologie Deutsch-Spanisch*, Julius Groos, Tübingen, 197–211.
5. Goldberg, Adele (2006), *Constructions at Work: the Nature of Generalization in Language*, Cambridge University Press, Cambridge
6. Halilović, Senahid, Ismail Palić, Amela Šehović (2010), *Rječnik bosanskog jezika*, Filozofski fakultet, Sarajevo
7. House, Juliane (2015), *Translation quality assessment: Past and present*, Routledge, London and New York
8. Ivir, Vladimir (1984), *Teorija i tehnika prevođenja: udžbenik za III i IV razred srednjeg obrazovanja prevodilačke struke*, Centar „Karlovačka gimnazija“ Sremski Karlovci – Zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu, Novi Sad

9. Jozić, Ivana, Sanela Mešić, Meliha Hrustić (2026), "Zu Übersetzungen von Phrasemkonstruktionen in Michael Endes Jugendroman *Momo*", u: Sanela Mešić, Anisa Trbonja-Omanić (ur.), *Jugendsprache und Jugendliteratur*, Društvo germanista u Bosni i Hercegovini (DGuBiH) /Germanistenverband in Bosnien-Herzegowina (GVBiH), Sarajevo, 13-29.
10. Kotb, Radwa (2025), "Anforderungen und Herausforderungen der literarischen Übersetzung am Beispiel des Romans „Atemschaukel“ von Herta Müller", *Research in Language Teaching*, 6(31), 517–555.
11. Kristo, Ema, Jonida Bushi Gjuzi (2025), "Phrasemkonstruktionen im Deutschen und ihre Übersetzung ins Albanische: Eine Analyse am Beispiel der Kinder- und Jugendliteratur", *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 8(9), 184-191.
12. Krohn, Karin (1994), *Hand und Fuß: Eine kontrastive Analyse von Phraseologismen im Deutschen und Schwedischen* (doktorska disertacija), Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg
13. Laskowski, Marek (2003), *Semantische und pragmatische Aspekte der deutschen und polnischen Phraseologie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra
14. Mellado Blanco, Carmen (2019), "Phrasem-Konstruktionen kontrastiv Deutsch–Spanisch: Ein korpusbasiertes Beschreibungsmodell anhand ironischer Vergleiche", *Yearbook of Phraseology*, De Gruyter Mouton, Berlin, 65–88.
15. Mellado Blanco, Carmen, Fabio Mollica, Elmar Schafroth (2022), "Phrasem-Konstruktionen in der heutigen Forschung: Ein Überblick", u: Carmen Mellado Blanco, Fabio Mollica, Elmar Schafroth (ur.), *Konstruktionen zwischen LeXikon und Grammatik. Phrasem-Konstruktionen monolingual, bilingual und multilingual*, De Gruyter, Berlin / New York, 1–8.
16. Nord, Christine (1997), *Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained*, St. Jerome, Manchester
17. Pavlova, Anna, Maria Alekseyeva (2022), "Syntactic Phraseological Constructions: Theoretical Interpretation from the Perspective of Bilingual Lexicography", u: *Philological class*, 27(2), 52–67.
18. Pavlova, Anna (2024), "Äquivalenz bei Übersetzung von Phrasem-Konstruktionen", u: Anna Gondek, Alina Jurasz, Alexandra Kamińska, Przemysław

- Staniewski, Joanna Szczęk (ur.), *Interkulturelles und Interdisziplinäres in der Phraseologie und Parömiologie II*, 159–178, Verlag Dr. Kovač, Hamburg
19. Pavlova, Anna, Katrin Schlund (2024), "Core and boundaries of the notion of phraseme construction", u: *Quaderns de Filologia: Estudis Lingüistics*, Vol. 29: Nuevos enfoques en la(s) Gramática(s) de Construcciones, 23–46.
20. Pavlović, Nataša (2015), *Uvod u teorije prevođenja*, Leykam International, Zagreb
21. Roche, Jörg Matthias (2014), "Language Acquisition and Language Pedagogy", In: Littlemore, Jeannette & Taylor, John R. (Hrsg.), *The Bloomsbury Companion to Cognitive Linguistics*, London/New York, 325-351.
22. Sternemann, Reinhard et al. (1983), *Einführung in die konfrontative Linguistik*, Enzyklopaedie, Leipzig
23. Stypa, Hanna (2015), *Äquivalenzbeziehungen und Divergenz am Beispiel von deutschen Phraseologismen mit Tierbezeichnungen im Komponentenbestand und ihren polnischen Entsprechungen*, u: *Linguistik online* 74, 5/15, 119-131.
24. Tanović, Ilijaš (2000), *Frazeologija bosanskog jezika*, Dom štampe Zenica, Sarajevo

A VIEW OF PHRASEME CONSTRUCTIONS IN LITERARY TRANSLATIONS: BETWEEN CREATIVITY AND NECESSITY

Summary:

Within the framework of Construction Grammar, phraseme constructions are viewed as structures consisting of fixed and variable components, characterized by a high degree of expressiveness and frequent use in everyday language. This paper aims to examine how such constructions are translated from the source language, German, into the target languages, and it focuses on the issue of their equivalents in Bosnian and Croatian literary translations. Since literary translation itself requires excellent linguistic and translational competence and often reflects the translator's own poetic and literary sensibilities, translators frequently find themselves balancing between the principles of creativity and the necessity of structural reproduction when translating phraseme constructions. The analytical part of the paper presents examples of translations in relation to their structural and semantic adaptation to the source phraseme constructions and discusses possible deviations. The corpus analyzed originates from the COST Action PhraConRep – A Multilingual Repository of Phrasem Constructions in Central and

Eastern European Languages (CA22115), supported by COST (European Cooperation in Science and Technology), which explores phraseme constructions from a contrastive perspective. Within the project, German serves as the source language, while the corresponding constructions or translation proposals are presented and analyzed in the target languages. The established high percentage of translations with structural-semantic equivalence can be explained by the tendency for translators to try to remain faithful to both the structure and the meaning of the given structure and to look for equivalent phrasal constructions in the target languages.

Keywords: phraseme constructions; literary translation; German; Bosnian; Croatian

Adresa autorice
Author's address

Ivana Jozić
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
ijozic@ffos.hr